

BISERICA și ȘCOLA.

Foia bisericească, școlastică, literară și economică.

Iese odată în săptămână: DUMINECA.

PREȚUL ABONAMENTULUI.

Pentru Austro-Ungaria:
Pe un an 5 fl.—cr., pe 1/2 an 2 fl. 50 cr.
Pentru România și străinătate:
Pe un an 14 fr., pe jumătate an 7 franci.

PREȚUL INSERȚIUNILOR:

Pentru publicațiunile de trei ori ce conțin
cam 150 cuvinte 3 fl.; până la 200 cuvinte 4 fl.;
și mai sus 5 fl v. a.

Correspondențele se se adreseze Redacției

„BISERICA și ȘCOLA.“

Er banii de prenumerațiune la
TIPOGRAFIA DIECESANĂ în ARAD.

Biserica română înaintea Majestății Sale la înaugurarea Porților de fer.

În zilele de 26 și 27 Septembrie a. c. s'a săvârșit actul solemn al înaugurării deschiderii Porților de fer, cari până acum împedecau navigațiunea pe Dunăre. Actul înaugurării s'a efectuit prin Majestatea Sa pregloriosul nostru Împărat și Rege apostolic Francisc Iosif Ântâiul în ființa de față a Majestăților Lor Regele României și Alecsandru Regele Serbiei cu cea mai mare solemnitate.

Din acest incident biserica ortodocsă română pururia credincioasă Pré înaltului Tron și Augustei Case domnitore s'a prezentat prin o deputațiune compusă din fruntașii clerului eparchiei ortodocse a Caransebeșului, condusă de Înalt Pré Sântitul Domn Episcop Nicolae Popoa, — spre a da expresiune omagiilor de fidelitate și neclătită iubire către Preînaltul Tron și Augusta Casă domnitore.

Cu această ocașiune Pré Sântia Sa a pronunțat următorul discurs:

*Majestatea Ta cesară și apostolică regescă!
Pré înduratul nostru Rege și Domn!*

Cu mare bucurie a inimilor am primit scirea despre venirea Majestății Tale în aceste ținuturi extreme ale Monarchiei, locuite de un popor, care totdeauna, în zile grele ca și în cele ușore, în timpuri furtunose ca și în cele senine, cu mândrie s'a numărat și se numără între cele mai credincioase și în adevărat înțeles patriotice popore ale Majestății Tale, și ai cărui fii, foștii grăniceri români de odinioră, în mare număr și cu multă bravură au luptat și luptă pe câmpii bătăliilor glorioasei noastre armate austro-ungare.

Pătruși de aceeași credință și însuflețire a înaintașilor nostri pentru prea iubitul nostru Rege apostolic, venim și în umilință și venerațiune pentru ca și cu această ocașiune să exprimăm cele mai sincere, mai căldurose și tradiționale omagii de credință și alipire către Majestatea Ta, și prea înalta Casă domnitore, din partea credincioșilor bisericii noastre greco-orientale române a diecesei Caransebeșului.

Devotați acestor sentimente de iubire și patriotism probat și nefățarit; conscii de beneficiile, câte le avem isvorite din nobila și părintesca inimă a Majestății Tale, și în firmă speranță, ca și în viitoriu biserica noastră să va învrednici de puternicul scut și grația regală, deopotrivă cu celelalte biserici din patrie; Vă urăm, Majestate, din adâncul inimilor, ani mulți și fericiți, spre bucuria și fericirea număröselor popore de sub gloriosul sceptru al Majestății Tale!

Să trăiască Majestatea Sa!

La acest discurs Majestatea S'a s'a îndurat pré grațios a răspunde următoarele:

„Primesc grațios omagiul ce 'm-ați tălmăcit, precum și asigurarea alipirei dvöstre fidele și a patriotismului sincer a dvöstră, nutrind cu aceeași iubire părintescă față de toți supușii mei fidele de ori ce religie. Fiți pe deplin convinși, că și credincioșii bisericii greco-orientale române pot conta la aceeași ocrotire și grație din parte-mi la ori-ce timp în manifestarea susnumitelor sentimente“.

Sfințirea bisericii din Cebea.

În 20 Septembrie n. s'a sêvêrșit prin Exceleenția Sa I. P. S. D. Archiepiscop și Metropolit Miron Romanul, un act de mare însemnătate, în comuna Cebea protopresbiteratul Zarandului. În această și adevărat s'a sfințit nou adificata biserică de acolo.

Deja Vineri sara în 18 Sept. a plecat Exceleenția Sa însoțit de o suită numărôsă spre Cebea. Sâmbătă la ôrele 5 dimineața a fost sosirea în Deva. Aici era adunată preoțimea și inteligența din Deva și din împrejurime. În numele clerului și al poporului a salutat pe Exceleenția Sa părintele administrator al tractului Devei Avram Pêcurariu, ér în numele orașului a bineventat pe Exceleenția Sa protonotariul magistratului.

De aici s'a pornit cortegiul spre Băița, Brad și Cebea. În lungul drum dela Deva până la Baia de Criș, Exceleenția sa a fost întimpinat în modul cel mai călduros. Tôte comunele prin cari a trecut Exceleenția Sa, îmbrăcasse haine de sêrbătore. În tôte era ridicată câte o pôrtă triumfală.

În comuna vecină Șoimoșul murêșan, care aparține protopresbiteratului Geoagiul inferior, bineventă pe Exceleenția Sa, bêtrânul protopresbiter Vasiliu Pipos. Tot asemenea a fost întêmpinat Exceleenția Sa de preoțime și popor în comunele Chișcădaga, Nevoeș, Fireș-Barbura.

Comuna vecină Crăciunești era granița protopresbiteratului Zarand. Sub pôrta triumfală sê afla protopresbiterul Vasiliu Damian, care în cuvinte alese a salutat pe Exceleenția Sa; în mijlocul comunei a fost salutat de parochul local.

În comuna Băița Exceleenția Sa intră în biserică, ținu poporului o cuvântare, lăudând alipirea lui cătră s. biserică, și hârnicia cu care ține în bună rânduială casa Domnului. În această comună a luat Exceleenția Sa și dejunul în casa d-lui notariu local George Moldovan.

După dejun s'a continuat drumul spre Brad. Aici o pôrtă triumfală era ridicată lângă școla elementară, una lângă gimnasiu. La școla elementară vorbi parochul local, ér la gimnasiu directorul gimnasial. După întonarea cântărei „Intru mulți ani stăpâne“, de corul junimei studiose, procesiunea s'a pornit spre biserică din Brad. La ușa bisericii a fost bineventat Exceleenția Sa în numele comunei bisericêști prin învățatoriul Ioan German. Exceleenția Sa a ținut în această biserică poporului o cuvântare ocașională. După aceea urmă prânzul în casa protopresbiterului Vasiliu Damian, ér la ôrele 5 conductul s'a pornit spre Cebea.

La pôrta bisericii din Cebea parochul locului în ornate bisericêști a ținut vorbirea de bineventare. În numele Românilor din Baia de Criș și împrejurime a vorbit d-nul avocat Gerasim Candrea. A urmat apoi în biserică cea veche vecernia, litia și apoi utrenia. Terminate ritualele acestea, cortegiul la ôrele

8 sara s'a pornit spre Baia de Criș. Exceleenția Sa a fost găzduit la d-nul Gligor, unde a luat și cina. În onôrea Exceleenției Sale s'a aranjat un conduct de facle din partea Românilor de acolo. Iuristul abs. V. Candrea a bineventat pe Exceleenția Sa.

Duminea în 8 Septembrie a. c. la ôrele 8 dimineața s'au început ceremoniile prescrise pentru sântirea bisericii.

Numêrul poporului adunat trecea preste cifra de 5000.

După ce s'au ridicat sântele môte din biserică cea vechiă, s'au făcut cele trei încungiuări prescrise la biserică cea nouă, apoi intrarea în biserică cea nouă, sântirea apei, stropirea bisericii, pregătirea altariului celui nou, aședarea sântelor moaște, cimentarea lor la locul destinat, spălarea altariului, aședarea celor patru evangeliști, apoi acoperirea și înzestrarea altariului, punerea chivotului, a celorlalte ornamente de pe altariu, ungerea cu sântul mir, și în urmă predarea documentului despre sântire, care s'a subscris de cătră preoțimea, care a asistat în ornamente și de cătră inteligența, care a asistat la acel maiestos ceremonial.

După aceste Exceleenția Sa a adresat poporului o cuvântare pastorală, îndemnându-l la alipire cătră biserică și instituțiunile ei la iubire de patrie și de neam.

A urmat sânta liturghie, celebrată de cătră Exceleenția Sa, asistat de 30 de preoți și trei diaconi.

Sub decursul sântei liturghii s'a sântit întru presbiter, profesorul dela gimnasiul din Brad, diaconul Stefan Albu, și întru diacon absolventul de cursul teologic Petru Rimbaș.

După sânta liturgie, care s'a terminat abia la ôrele 2 p. m. a urmat o masă comună, care s'a întins în cimiteriul de lângă biserică, sub stejarul lui Horia.

Șirul toastelor l'a început Exceleenția Sa Domnul archiepiscop pentru Monarch și casa domnitore.

Duminea sara Exceleenția Sa a luat cina la protopresbiterul V. Damian. Luni dimineața la ôrele 7 a carcatat gimnasiul din Brad, ér la ôrele 8 a plecat spre Deva.

Dea D-șeu, ca s-tele rugăciuni ridicate de Exceleenția Sa sê afe har și îndurare la tronul ceresc; ér sfaturile și învățaturile date poporului credincios, să afe pământ bun în inima lui și să producă fructe folositoare.

Nr. 4451.

Cărți manuale în școlile populare, pre anul școlariu 1896/7, sê introduc acestea:

I. Din religiune:

1. Istoria biblică, cu icône, spre folosul școlilor populare. Sibiu, tipariul archidiecesei. Leg. 25 cr.
2. Istoria biblică a vechiului și noului testament, de G. Ludu și I. Dariu. Editura Nic. I. Ciurcu, Brașov 30 cr.

3. Istoria biblică, de Dr. Giorgiu Popa. Arad, tipariul diecesei, 10 cr.

4. Istoria biblică. Din „biblioteca cărților școlare.” Sibiu, tipariul archidiecesei, 30 cruceri.

5. Istoria bisericească. Din „biblioteca cărților școlare.” Sibiu, tipariul archidiecesei, 35 cruceri.

6. Elemente de bibliă și istoria bisericească, de Iosif Aron. Editor Ciurcu. Brașov, 30 cruceri.

7. Catechism, de Moise Toma. Sibiu, tipariul archidiecesei, 30 cr.

8. Catechisul religiunii ort. de Dr. Petru Barbu. Caransebeșu, tipar. diecesei.

9. Istoriore biblice de Dr. P. Barbu, 15 cr.

II. Din limba romană :

1. Tabele de părete. Buda, tipografia statului.

2. Micul Abecedar, 18 tabele de părete. de D. Romanu și I. Tuducescu 3 fl. 60 cr.

3. Anteaia carte de cetire. de I. Popescu. Sibiu, tipariul archidiecesei, leg. 25 cr.

4. A doua carte de cetire, de I. Popescu, 70 cr.

5. Nou abecedar românesc, de Vas. Petri. Sibiu, libraria W. Kraft, leg. 25 cr.

6. Legendariu, de V. Petri, 50 cr.

7. Abecedariu pentru școlile poporale, de Zah. Boiu, Sibiu, 24 cr.

8. Carte de cetire, de Z. Boiu, 40 cr.

9. Micul abecedariu, de I. Tuducescu două părți câte cu 20 cr.

10. Micul legendariu, de I. Tuducescu, 30 cr.

11. Abecedar séu anteaia carte de cetire, de mai mulți prieteni ai școliei. Brașov, I. Ciurcu 20 cr.

12. A doua carte, de mai mulți prieteni ai școliei : Brașov 28 cr.

13. Gramatica limbei romanesci, de I. Dariu. Brașov 25 cr.

14. Lecțiuni din gramatica limbei rom. de I. Ilica. Arad. 25 cr.

15. Limba romana de I. Tuducescu 30 cr.

16. Gramatica limbei rom. de Maxim Pop. Brașov, Ciurcu 30 cr.

17. Limba materna, de Dr. Ilar. Puscariu. Sibiu 40 cr.

18. Gramatica rom. de N. Mihelțian. Brașov.

19. Carte de cetire de D. Dogariu și Nic. Pilța, Brașov 70 cr.

III. Din limba magiara :

1. Abecedar magiar-roman, de Nic. Putnoky, leg. 20 cr.

2. Legendariu magiar-roman, de Nic. Putnoky, leg. 30 cr.

3. Curs practic pentru limba magiara, de C. Varga și G. Betranutiu, 30 cr.

4. Legendariu magiar-roman, de I. Tuducescu, 20 cr.

5. Abecedar pentru limba maghiara, de Koós și Dariu. Brașov, 20 cr.

IV. Din aritmetica :

1. Elemente de aritmetica, de Pant. Dima. Brașov.

2. Aritmetica de I. Dogariu, Brașov.

3. Socóta de I. Tuducescu.

4. Curs de aritmetica, de Arseniu Vlaicu. Brașov.

5. Elemente de geometria, de D. Dogariu și I. Dariu. Brașov.

V. Din geografia, istoria și constituțiune :

1. Geografia patriei și universală, de I. Dariu. Brașov 30 cr.

2. Istoria patriei și universală de I. Dariu, 20 cr.

3. Tipuri din istoria Ungariei, de I. Tuducescu, 20 cr.

4. Elemente din constituția patriei, de Vas. Goldis. Brașov, 20 cr.

5. Cunoscințe din constituția patriei, de I. Popoviciu. Sibiu 20 cr.

6. Istoria patriei de V. Goldiș. edit. Ciurcu, Brașov 25 cr.

VI. Din istoria naturală, fizică, economiă și gimnastică :

1. Curs metodic de istoria naturală, de Ipolit Iasiieviciu. Brașov, 30 cr.

2. Elemente de istoria naturală, de Dr. Daniil Barcian.

3. Istoria naturală, de I. Tuducescu, 20 cr.

4. Elemente de fizică, de I. Dariu, 30 cr.

5. Curs practic de economiă, de I. Georgescu. Brașov, 30 cr.

6. Introducere in economiă, de I. Tuducescu 20 cr.

7. Manual de gimnastică, de Ioan Prodanu. Brașov.

VII. Despre carte geografice și globuri.

Cartele geografice ale singuratecelor comitate au apărut in edițiune oficiala. Se pot procură, ca și globurile, de la fie-care libraria. Mapa Ungariei de Kogutowicz și a Europei tot de la numitul, sunt cele recomandate de innaltul Ministeriu.

Observațiune.

Unde la unul și acela-și obiect de învățământ se indică mai multe manuale, d. e. abecedarie, legendarie șcl. învățatoriul este liber a alege dintre cele indicate.

Arad, din ședința consistorială dela 28 August 1896.

Consistoriul Aradului :

Ioan Mețianu, m. p

Episcopul Aradului.

Istoria

bisericeii gr. or. române din Transilvania și Ungaria dela 1810 — 1846.

(Continuare.)

Situațiunea ne o putem deci astfel explica. Lipsind inteligența română, era necesar, că episcopul neunit, ca păstorul sufletesc al părții mai mari din populațiunea transilvanică, să fie reprezentant și al intereselor naționale, precum să dovedească și la 1791 deși pe atunci episcopul nici nu era român, și să aibă influență decisivă și asupra atitudinii politice ai păstorilor la carea și însași instrucțiunea dela 1810 îndemnează, — înțelegem și din susamintitele împrejurări grave politice a-le ardelenilor neuniți (din încordatele lor relațiuni cu guvernul) că guvernul și din această cauză a știut să se folosescă de ocaziunea așezării scaunului episcopesc prin alegere și să recomande monarhului spre denumire un candidat din punctul său de vedere apt, adecă promițtor de executare mecanică, și a măsurilor ce încă îndată atunci aveau a se lua față de biserica noastră.

Aceste măsuri a căror origine o aflase Bariț la guvernul din Cluj cu atât mai ușor le putu împăratul aproba și valida prin actul instrucției dela 1810, cu cât mai puțin avea dînsul a mai purta din tîmna anului 1809 încôce cel puțin pe câțva timp, grija pericolului frances în mare parte delăturat. ¹⁾

Nu incapa indoelă că instrucțiunea imperială mai sus înregistrată, ca și însași denumirea lui Moga, avea și cauze pur politice. Nici instrucțiunea însași nu le ascunde, căci îndruma deadreptul pe episcop să fie și denunțătorul eparchioților săi, ér la fine accentuează însași intențiunea urmărită prin ea, adecă de-a asigura și liniștea publică prin procurarea bunei purtări a poporului incult, prin ce evident se indică la neîndestulirea de până atunci a ocărmuirii, cu conduita populațiunii noastre ortodoxe. Neîndoios că tot în interesul bunei purtări a neuniților s'a simțit necesitatea de-a paraliza însemnata concesiune de-a alege episcopul. Acest drept, adecă baza pentru orice autonomie bisericăscă se pare că îngrijea serios pe cărmăcii dela Cluj — toți membri de ai națiunilor și bisericilor străine, cari preocupăți ce erau față de biserica noastră, căreia numai binele nu-i voiau. După spusa dovedită a lui Bariț se întreceau în mania de-a descoperi grozăvenii despre împovărata populațiune neunită, cum erau și mai sus atinsele legături cu óstea rusăscă din principatele române, neîntârziind a înainta astfel de informațiuni și la locul preafinalt. A lăsa între aceste împrejurări episcopul neunit mână liberă părea pôte lucru riscat. De aici provin de sigur și restricțiunile politice din instrucție. E de cređut că fără neîncrederea față de populațiunea neunită din Ardél, neîncrederea întemeiată

¹⁾ Bariț op. cit. v. I. p. 548—555.

pe inchipuirea de conjecturi cu Rusia, la a cărei ajutor s'ar fi aspirat dóră mai puține doveđi de asprime am afla în vr'o eventuală instrucție ce s'ar fi dat la 1810 episcopului neunit în alte împrejurări.

Instrucțiunea imperătescă, ce o primise Moga e de mare interes și de actualitate aprópe pentru o jumătate de secol. Reinprospătarea și comentarea unor părți a-le ei ne înlesnesc mult înțelegerea evenimentelor mai însemnate din viața noastră bisericăscă dela 1810—1846.

Cine n'ar înțelege de altcum din numitul act de ce trebuise Moga să se mire, ²⁾ că tocmai dînsul fu destinat de păstorul unei biserice, căreia abia „din milă,“ i-se permise să și aibă conducătorul ei și a cărei poziție părea mai degradată decât până atunci prin instrucție. Dar se vedem. Episcopului se impun mai ales datorințe potritive unui agent guvernial. Din obligațiunea oficiósă de a influența asupra ținutei politice a păstorilor săi înjosindu-se până chiar a-i denunța guvernului, să deducea și responsabilitatea episcopului (și a clerului său) pentru deplina liniște a eparchioților. Deși această datorință ar fi putut de alt-cum să și aibă eventual ródele sale binefăcătore, atât pentru guvern, cât și pentru poporul nostru din Transilvania, căci ce eră mai natural decât ca de episcop să asculte toți credincioșii săi cu deplină supunere.

Dar responsabilitatea episcopăscă în cele politice, umilia prea tare biserica noastră și până atunci destul de împilată.

Étă de acum procedeu sumar al conducătorilor dela Cluj: La un simplu prepus provócă episcopul să cuture ținuturi întrgi ca prin auctoritatea sa să împace poporul nemulțămít în o epocă de eminentă asuprire politică și bisericăscă! Acest oficiu îl împlini Moga la 1830; ér protopopul de odinóră al Brașovului, Ioan Popasu, (repositul episcop al Caransebeșului) la 1839, și afirmativ nu fără periclitarea persoanei propriie, însuși vicariul archimandrit din Sibiu dela 1846 Andrei Șaguna. ³⁾

Dar cercăm și alte dispoziții din instrucție și cu deosebire una (relativ la starea economică a clerului), al cărei efect nesatisfăcător se manifestă în întreg intervalul vieții bisericăscă — ce istorisim, — cauzând o acțiune febrilă și continuă pentru reforme corospunđătore.

²⁾ Lui Bariț îi plăcea a ascrie surprinderea lui Moga la denumirea sa, deadreptul conștiinței de neapținut. Op. cit. v. I. 556.

³⁾ Bariț, op. cit. v. I. p. 661 — 662. Ceva interesant ne ofere Nr. 13 din Gazeta Transilvaniei dela 1861: „Când episcopii (cel unit și neunit) declarară în petițiunea națională dela 1834 domnitoriului și dietei, că poporul român fórte apăsát, dînsii nu mai pot lu a pe meriilor responsabilitatea, ce li s'a impus, atunci potestatea, care a spart dieta cu baionetele, a șciut să mi-i infrice, încát să nu cuteze a face un pas mai departe.“

Dispozițiunea dela 1810 lăsă clerul neunit și pe viitor în vechea stare materială, căci se privia încă tot de tolerat. — Abia ștolele i-se asigură în instrucție. Din o normă dela 1794 identică ori analogă cu cea dela 23 Sept. 1784 amintită în actual instrucțiunii aflăm, că pentru cununie primia preotul 30 cr; pentru înmormântare dacă era prunc până la 7 ani 24 cr; ér de era mai mare, și în stare materială mai bună 1 fl.; dela sëraci 30 cr. 4)

Drept, că la mai multă prestațiune dela poporeni, nici din cauza înpovorării și sărăciei lor de sub sistemul medieval al feudalismului⁵⁾ nu putea face clerul pretensiune, dar pe de altă parte numai ștolele dintre cari și arătaserăm mai sus pe cele mai însemnate, nici pe departe nu asigurau esistența preotului, factor atât de important pentru viitorul poporului, ca să pôta el fără grijile traiului duce sânta chiamare.

De altcum în punctul XVI. al instrucției să dă atențiune și acestei împrejurări aduncându-se și o dispoziție menită de a micșora împedecarea amintită a preotului nostru în oficiul său. Să reflectéză adecă acolo la stricta observare a imputinării preoților ordinată încă de cătră împératul Iosif II, anume că cel puțin 150 de familii să pôta avea paroch.⁶⁾

Satisfăcătoare ar fi fost această dispozițiune abia atunci, dacă s'ar fi aflat și preoțiimea noastră într'o situație măcar aprocsimativă a preoțiimei recunoscute din Transilvania.

Bisericile recepte de aici, cari până în secolul nostru chiar și cu uniți cu tot fără îndoială nu reprezentau încă majoritatea locuitorilor țării⁷⁾ se aflau în deplină putere nu numai de a-și căuta, ci și de a ajunge interesele. Dispuneau adecă de privilegiile unice în felul lor și prin urmare și de frumoșe mijloce trebuincioșe spre promovarea binelui poporului păstorit. Clerul lor investit cu drepturi nobilitare, atât în privința persónei, locuinței, cât și a pământ-

4) Fie-care preot dacă a fost chemat afară de paroch la petrecania mortului primea 6 cr.; dela parastas 3 cr.; pentru o liturgie 2 cr; pentru pomelnicul morților de peste an 12 cr. Dr. II. Pușcarin Documente etc, p. 187 — 188

5) Țerănimea sau „iobăgimea“ de atunci abia mai fu în stare în 1 sau cel mult 2 zile ale săptămenei să-și caute de propriul pământ și a-le sale, căci după asprele legi urbariale de pe atunci avea de a „face robotă“ domnului său de pământ 104 zile cu vite trăgătoare și tot-atâtea cu brațele; la olalta 208 zile pe an. Dacă, însă prin urgisitele referinți feudalistice era și subjugata țerănime română îngropată în miserie, nu lipsiră și alte nenorociri, fómete cumplită în urma resboielor continue, așa că cele mai severe măsuri trebuiră luate pe la 1815 pentru a pune stavilă emigrării în învecinatele principate române. Veđi Bariț op. cit. p. 553—650.

6) Acest număr de familii ce ni 'l arată P. Maior op. cit. p. 117, trebuie să fie cel „determinat“, dar neunit în instrucție.

7) Precum amintisem Bariț puse numărul ortodocșilor în pragul secolului actual ca la 700,000.

turilor bisericesci — a așa numitelor porții canonice — ce le posedea⁸⁾ ușor putea fi la înălțimea chemării sale bineînzestrate ce era.

Preoții luterani și rom. catolici din sásime séu liberul pământ regesc de odinioră — teritor în partea meridională a Transilvaniei, — erau chiar peste măsură asigurați în esistență prin decimele de fructe ce le primiau dela locuitori, ear împreună cu cei calvini și unitari asemenea și în restul Transilvaniei, în covârșitórele comitate numite, pământ parte mǎghiar, parte sácuesc. Unde însă lipseau venitele de sus, erau destul de coréspundător recompensați prin congrue în bani, ori din anumite fonduri religioare, ori din erar (anume în părțile muntóse și în cele grănițareșci), ér preoții luterani din sásime în acest cas cu dotațiune anumită dela comune.⁹⁾

Biserica rom. catolică, și cea unită cu densă, avu deosebită parte de protecțiunea împératéscă. La 1715 episcopatul latin din Transilvania primi o frumoșă fundațiune, ér la 1753 un dominiu constătător din vr'o 13 sate. Diecesa unită primi la 1717 din bunăvoința préinaltă dominiul Gherla schimbat la 1737 pe cel al Blajului cu vre-o 7 comune.¹⁰⁾

Dar biserica ortodocsă? La ce să și putea ea aștepta — pe câmpul de isbândă al bisericei apusene, decât la grația tolerării, mǎngăindu-se pentru rǎpirea averilor,¹¹⁾ arderea mǎnăstirilor și pentru sistematicele persecutări, ce veniau asupra clerului ei, apésat cu tot felul de imposit, cu contribuțiuni (taxae facultatum), apoi în comunele iobagiale cu așa numitele „taxae in recognitionem domini“ prestate domnului de pământ,¹²⁾ une-ori chiar și cu robote, ori servire la miliție¹³⁾ etc. mai era și exclus dela pământuri bisericesci! Că în aceste referinți sancționate de mult prin constituția țării starea clerului reclama ajutor eficace, o înțelese cu deosebire împératul Leopold al II-lea, care propusese în rescriptul dela 28 Mai 1792 înființarea unei fundațiuni anume pentru ajutorarea clerului.¹⁴⁾ Ideia

8) Benigni, op cit. fascicula II. p. 49.

9) Benigni op cit. fasc. II. 185—212.

10) Kóvári L., Erdély statistikája, tom. I. 1841, p. 203; Síncei, Chroniclele Románilor tom. III. p. 433.

11) Actele soborului bis. rés. din Ardél 1850 p. 12.

12) După Approb. Const. P. I. f. 8 a 3. Benigni op. cit. fasc. 2 p. 67.

13) Veđi petiția lui Moga înaintată dietei dela 1837 la I. Tr(ausch), Bemerkungen über die vom siebenbürgischen griechisch nichtunirten Bischof Herrn Basilius Moga im Jahre 1837 den zu Hermanstadt versammelten Landesständen unterlegte Bittschrift Kronstadt 1844 p. 1—17 și Fóia pentru minte etc. Numerii dela finea lui Oct. și începutul lui Noemvre a anului 1840. În această petiție se reclamă și eliberarea clerului nostru de robote. Nicăiri nu se indică această subjugare, și cu drept putem lua de contradicere o notiță a lui Benigni, care raportéză numai de o prestațiune a preoților noștri față de domni de pământ: taxae in recognitionem domini. Prin urmare ținem povara robotei numai de eventuală la preoți.

14) Veđi aceeași petiție.

acésta însă, care de sigur trebuie să fi aflat mulți aderenți, nu s-a realizat. (Unicul fond al eparhiei). Dela 1783 încôce mult timp fondul sidocșial (adunat prin contribuiri) era unicul fond al eparhiei, a-le cărui taxe de fie-care familie erau dela 1809 încôce la început 5, mai târziu 3 cr. Pe la 1846 s-a adunat în acest fond anual 6000 fl.,¹⁵⁾ cari însă abia puteau fi deajuns pentru susținerea episcopului.

Pulsul de viață al bisericii noastre lăsat în grija sorții era mai ca oprit. Privilegiatele asociațiuni religioase dominante în țară încă de timpuriu s-a îngrijiseră de acésta, căci românii ortodocși cu preoțime cu tot fuseră atrași la susținerea prin decime a clerurilor recunoscute¹⁶⁾ pe când preoții neuniți trebuiau să se împace cu trista lor sorțe. De umilirea preoților săi, avea însuși episcopul Moga parte, oferind și el preoțimei săsești decime de pe moșiile sale din Sas-sebeș.¹⁷⁾ Duios putea, deci să le sune fiilor bisericii noastre finalele cuvinte împărătești din instrucție, prin cari se avisa la „observarea imunității drepturilor religiunilor recepte,” va să dică la supunere și pe viitor sub unele privilegii medievale, ce erau și catene de robie pentru biserica noastră. Dureros putea privi și în viitor clerul neunit lăsat în vechia-i umilire față de preoții străini, când pe de asupra s-a mai pretindea dela dânsul în susnumitul act, ca să fie încă mulțămît numai cu venitele epitrachilului; și tot atât de durerosă trebuia să-i fie noului episcop îndrumarea sa la slugărnice.

Aceste condițiuni împreună cu dispozițiile instrucției de tot favorabile propagandei uniților, despre ce îmi rezerv a vorbi în cadrul capitlului următor, nu numai ne clarifică amintita nedumerire a lui Moga, că tocmai dânsul fusese între ast-feliu de referinți grele denumit de episcop, dar ne și fac a presupune că acest bărbat a cărui curate intențiuni față de biserică nici astăzi nu se pot trage la îndoială, nu fără multă luptă sufletescă să se fi decis la acceptarea celor 19 condițiuni, sperând că dora cu toate acele restricțiuni a-le instrucției totuși îi va succede de a 'ndrepta sorțea bisericii sale, precum și temerea de a nu scăpa prilejul eluptat cu atâta greutate ca și Românii ortodocși din Transilvania să și recapete după un interval de mai bine de un seclu arhieriu român; — îl rețineau dela renunțare la scaunul episcopesc.

Deși s-a putea recunoște mai mult de alesul guvernului și al curții, decât de cel al bisericii sale, totuși pare a fi fost cu încredere primit din partea popului încredințat păstoriei sale. Acesta cu nerăbdare aștepta ușurarea greutăților publice dela Moga, „care și dânsul înota în ele.”¹⁸⁾

¹⁵⁾ Fôia pentru minte etc. 1846 Nr. 23. (Hintz, op. cit. p. 55.)

¹⁶⁾ Șincal, op. cit. t. III, p. 237—239; Teutsch, op. cit. p. 108.

¹⁷⁾ P. Maior, op. cit. p. 140.

¹⁸⁾ P. Maior, op. cit. p. 141.

Acceptând el instrucțiunea împărătescă, trebui să se conformeze și acelu punct al ei, ce lasă eparhia tot în vechea dependență dogmatică și spirituală de metropolia orientală din Ungaria. Prin urmare grăbi numai decât la Carlovăț ca să primiască hirotonia, ceea-ce însă abia la 23 Aprilie 1811 o primi dela metropolitul Stratimirovici asistat de doi episcopi sârbi. Pân'atunci fu rânduit de călugăr la o mânăstire sârbescă din Slavonia (Cruședol)¹⁹⁾.

Dar cu totă supunerea sa sub îndrumările instrucției nu putea el față de cunoscutele și în mare parte învechitele lipse ale eparhiei și indeososi ale clerului, sancționate și prin amintitul document, lipse ce opriau în loc dezvoltarea normală bisericească — să-și oprime glasul conștiinței și să nu pășască la locurile mai înalte de mijlocitor sincer al intereselor eparhiale precum era firesc și de pretins dela reprezentantul bisericii. Încă la 1811 s-a începe lupta eparhiei pentru drepturi. S-a pretinde adevă, că încă în decursul acestui an să se facă o mișcare în urma căreia apoi să se ceară dela locul pre înalt eliberarea clerului de apăsătoare contribuțiuni.²⁰⁾

Din care cauză s'a mulțămît preoțimea, numai cu reclamarea amintitei imunități, credem a ne esplica încâtva și prin falimentul din Faur (1811) când din cauza multelor resbóie și desastrelor urmări ale acestora, șcađu cu 20% valórea banilor și a bunurilor.²¹⁾ Dar se pare, că acésta petiție, care ca document încă nu e cunoscută a fost pusă deocamdată ad acta și precum s-a pretinde abia la 1824 s'a luat în considerațiune.²²⁾

La 1812 întreprinse episcopul Moga o călătorie la Viena. E notoric, că atunci s'a prezentat monarhului.²³⁾ Cu ocaziunea acésta trebui Moga — lucru natural să talmăcescă împératului pe lângă mulțămită pentru denumire și desamăgirea eparhiei prin rigurosa instrucție. Ii face cunoscut Suveranului, că și sudiții săi neuniți din marele principat al Ardélului s-a așteptaseră la drepturi, ca imunitatea clerului lor de contribuțiuni, dotarea cu moșii bisericești (porții canonice), scutirea de decime, éra fiii de preoți și servitori bisericesci să fie eliberați de miliție.²⁴⁾

(va urma)

Iulian Suciu.

¹⁹⁾ Șaguna, op. cit. v. II. p. 196.

²⁰⁾ Trausch, op. cit. p. 31.

²¹⁾ Barițiu, op. cit. p. 553.

²²⁾ Trausch, op. cit. p. 31 și 39.

²³⁾ Unii istorici dic, că Moga, „a trebuit” — bagsamă — în semn de recunoștință să se înfățișeze la curte (Barițiu op. cit. v. I. p. 556) pe când contiporanul acestei călătorii P. Maior: o cualifică de drept dovadă a hiperzelului noului episcop (op. cit. p. 141). Știm de altcum atâta, că la 1792 primise și episcopul nostru din Ardeal dreptul de a-să înfățișa la curte, de sigur spre a mijloci și personal interesele bisericești (Schuller op. cit. p. 22).

²⁴⁾ Hintz op. cit. p. 51.

D I V E R S E.

* *Prea Sântia Sa* Domnul Episcop diecesan Ioan Meșianu a călătorit Marția trecută cu trenul de ameațădi la Budapesta spre a participa la ședințele cassei magnaților, de unde s'a re'tors eri diminēța.

* *Constituire.* Societatea de lectură a elevilor dela institutul ped.-teol. ort. din Arad s'a constituit în 26 Septembrie st. n. sub presiul Prea Cuvioșei Sale Domnului Augustin Hamsea director seminarial în următorul mod :

De vice-președinte s'a ales Romul Roșescu teol. c. III; de secretar Romul Mladin teol. c. II; de notari: N. Vulpe t. c. III, I. Moga teol. c. II și D. Vuculescu ped. c. IV; de cassar: F. Roxin teol. c. II; de bibliotecari: A. Crăciunescu teol. c. I și T. Telescu ped. c. IV. În comisia literară: C. Gherga teol. c. III, C. Popescu teol. c. II, V. Mihulin teol. c. I, A. Ungurian ped. c. IV și D. Têrlai ped. c. III. În comisiunea revisoră: G. Dogariu, R. Hărduț teol. c. III, M. Davidovici teol. c. II, N. Costa teol. c. I, I. David ped. c. IV și P. Dîrlea ped. c. III.

† *Necrolog.* Maria Nestor veduvită Cosma ca soție, Gavril Cosma sen. ca tată, Marta Pantea nasc. Cosma, ved. Maria Valtner nasc. Cosma, Dr. Gavril Cosma ca sorori și respective ca frate și ved. Ecatarina Nestor ca sócră, deprimați de cea mai adâncă durere în numele lor și a nenumăratelor rudeni anunță incetarea din viață în urma unui morb îndelungat și plin de suferinje a iubitului soț, fiu respective frate și ginere Michail Cosma fost subnotar opidan în Beiuș — întemplată în 24 Septembrie a. c. $\frac{1}{4}$ 12 ore nóptea în a 53-lea an al etăței și al 18-lea al fericitei căsătorii. — Astrucarea osămintelor decedatului se va întempla Sâmbătă în 26 Septembrie d. m. la 3 ore după rital bisericeii gr. or. în cimiterul din loc. — Beiuș, 25 Septembrie 1896. — Fie-i țărina ușóra și memoria binecuventată!

* *Vulcanii lunei.* Astronomii cu ocasiunea observațiunilor făcute mai de curând au constatat, că luna a fost când-va cu mult mai abundată în vulcani, decât pământul. Pe teritoriul lunei până acum s'au numărat aproape 100,000 munți vulcanici; e sciut însă, că noi numai o parte a lunei o putem vedé.

* *Proiectile din hârtia.* Din Franca soșeșce scirea despre o nouă invențiune a unui oficer frances, care, decât va fi adevărată, atunci schimbă în mod esențial rezultatul unui viitor rășboiu. Noua invențiune a oficerului frances se deosebeșce de celelalte invențiuni belice dn până acum prin aceea, că el voiesce să domolească pustiirile sângeróse ale rășboiului. Oficerul frances a inventat nisce proiectile din hârtia. Glónțele se pregătesc din hârtia și ca să fie mai grele, se amestecă cu prav de fier. Glónțele — scrie iventatoriul — sunt obduse într'un învăliș fórte fin de aluminiu ca schimbarea temperaturii să nu pótă influința asupra lor și ca ele să pótă mai bine aiuneca prin țava pușcei. Inventatorul a

făcut mai multe probe cu proiectilele aceste și a arătat, că proiectilele făcute din hârtie coréșpund întrú tóte proiectilelor celor de acum, numai cât puterea nimicitoare nu este așa de mare ca a acestora. Glonțul făcut din hârtia nu rupe nici nu sfășie, ci face numai o rană de tot netedă. Intr'un viitor rășboiu, decât se vor folosi aceste glónțe, numărul morților și al greu răniților va fi mai mic, de-órece ranele produse de proiectilele de hârtia se pot vindeca mai ușor. Tóte aceste le spune inventatorul despre nouă sa invențiune — altă întrebare e însă, va puté ore invențiunea să învingă criticile bărbaților de specialitate? Rășpunsul îl vom vedé în curând, deórece inventatoriul și-a trimis deja invențiunea spre recensiuie.

* *Atentat asupra unui tren.* În 27 Septéera la 7 ore pe când trenul accelerat de pe linia Viena-Berlin înainta spre stațiunea Okrischko un făptuitor necunoscut pușca asupra vagonelor. Glonțul intra în vagonul-restaurant și sfărâmăturile ferestrei sparte râniră pe patru călători. Incidentul produse mare panică între călători.

C O N C U R S E.

Devenind postul învățătoresc vacant din comuna **Sobolciu**, tractul Peșteșului prin acésta se escrie concurs cu termin cu termin de alegere pe ziua de **13/25 Octombrie a. c.**

Emolumintele împreunate cu acest post sunt: 1) În bani gata 180 fl.; 2) 10 jugere de pământ clasa primă à 10 fl. jugerul = 100 fl.; 3) intravilanul două jugere pământ tot de clasa primă à 10 fl. = 20 fl.; 4) pentru instruarea adulților 20 fl. Suma 320 fl. 5) afără de acestea stolele cantorale staverite dela înmormântări mari 60 cr. dela mici 30 cr. dela cununii 40 cr. la conferință va primi 1 fl.; pentru încălțitul salei de învățământ se va îngriji comuna bisericéscă, ér învățatoriul și va cumpara el singur și va solvi contribuțiunea erarială pentru pământ.

Doritorii de a ocupa acest post sunt avisați a-și trimitte recursele lor instruate conform statutului organic și provédute cu testimoniu de cualificațiune până la terminul susindicat subsemnatului protopresviter în Lugașul de sus p. u. Élesd, ér până la alegere a se presenta în vre-o Duminecă ori sêrbătóre la s. biserica pentru de a-și arăta desteritatea în cântare și tipicul bisericii.

Comitetul parochial.

În conțelegere cu mine: TEODOR FILIP, m. p. protopresviter, inspector școlar.

—□—

Pentru deplinirea definitivă a stațiunei învățătoresci din **Iomesti**, inspectoratul Halmagiului se escrie concurs cu terminul de alegere **30 zile** dela prima publicare.

Salariul anual e 300 fl. cuartir liber și grădină.

Doritorii de a ocupa acéstă stațiune sunt avisați recursul provédut cu tóte documintele prescise, și adresată comitetului parochial ale trimitte inspectorului școlar Ioan Groza până la 15/27 Octovvre a. c. în Halmagi.

Comitetul parochial.

În conțelegere cu mine: IOAN GROZA, m. p. inspector școlar.

—□—

Se escrie de nou concurs pentru deplinirea postului învățătoresc la școala gr. or. rom. din **Topoloveț-mare**, cu **30 de zile** dela prima publicare pe lângă următoarele

emoluminte anuali: 1) salariu în bani 192 fl.; 2) pentru 32 metri de lemne din cari se încălzesc și școala 64 fl.; 3) diurne la conferințe 10 fl.; 4) paușal de scris 5 fl.; 5) 58 meți parte grâu, parte cucuruz; 6) 2 jugere pământ arător cl. I.; 7) $\frac{1}{4}$ juger estravilan (fânați); 8) cortel liber cu grădină de legumi. Mai având în fine și accidentii pentru cooperațiunii cantorală la ceremoniile funebrale de un caz 20 cr. în comuna matra, și 50 cr. în filia.

Doritorii de a concura la acest post au se-și trimită recursele instruate conform statutului organic și adresate comitetului parochial, la adresa Dlui inspector de școle Iosif Grădinariu în Belinț; ér în vre-o Duminecă ori sêrbătore se se presinteze în s. biserică ca se-și arête desteritatea în cântare și tipic.

Comitetul parochial.

În conțelegere cu mine: IOSIF GRADINARIU, m. p. prot. și inspector școlar.

—□—

Pentru stațiunea învățătorescă din **Cermieu**, protopiatul Boroșineului se escrie concurs cu termin de alege 30 zile dela prima publicare, care se începe în 22 Septembrie st. n.

Emolumintele sunt: 1) Bani gata 120 fl.; 2) pentru naturali 150 fl.; 3) pentru fên 57 fl.; 4) lemne 12 stângeni și pentru școala; 5) scripturistica 5 fl.; 6) conferință 10 fl.; 7) familiația 24 fl. Suma: 426 fl. Dela înmormântări mari 60 cr. dela mici 40 cr.

Carii vor recurge trebuie se aibă cualificațiunea prescrișă de lege. Documintele adresate comitetului parochial se vor transpune M. On. domn Corneliu Ursu în Șepreuș având recurenții a-se presinta în biserică din loc pentru arêtarea desteritatea în cânt și tipic.

Vor fi preferiți cei cu capacitate pentru înființarea corului vocal.

Comitetul parochial.

În conțelegere cu mine: IOAN CORNEA, m. p. inspector școlar.

—□—

Pentru ocuparea provisorică a postului de învățătoare dela școala de fete confesională gr. or. rom. din **Șeitinu**, se escrie concurs cu termin de alege pe ziua de 27 Octomvre v. a. c.

Emolumintele sunt: 1) Salariu în bani gata 360 fl. v. a. plătibili în rate lunare anticipando; 2) 40 fl. v. a. bani pentru cuartir; 3) 30 fl. v. a. bani pentru lemne; 4) 6 fl. v. a. pentru scripturistica; 5) 2 fl. v. a. diurnă la zi — la conferință și cărașă.

Alésa învățătoare va avé a propune în școala inferioră din centru. Recursele provédute cu documentele prescrișe de lege și adresate com. parochial, recurentele le vor inainta Prea On. Domn protopresbiter și inspector școlar tractual Moise Boșan în Arad.

Din ședința com. parochial ținută la 11/23 August 1896.

Constantin Roșcău, m. p. Teodor Vidu, m. p.
președ. com. paroch. not. com. paroch.

Conțeles cu: MOISE BOȘAN, m. p. protopop, inspector școlar.

—□—

Pentru îndeplinirea stațiunei învățătoresci din comuna **Groș**, se escrie concurs cu termin de 30 zile dela prima publicare în fôia „Biserica și Școala.”

Emolumintele sunt: 1) Salariu în bani 300 fl.; 2) 24 m. de lemne pentru încălțitul școlei; 3) pentru conferință 12 fl.; 4) cortel în natură de 2 odăi, cămară,

și grajd cu șopru; 5) doue grădini; 6) stola de câte 50 cr. dela înmormântări, unde va fi poftit.

Recurenții au se-și trimită recursele lor adresate comitetului parochial din Groș la Pré onoratul Domn protopop în Maria-Radna; ér până la alege a-se presinta în sânta biserică din Groș în cutare Duminecă ori sêrbătore, pentru a-și aréta desteritatea în cant și tipic.

Groș, din ședința comitetului parochial, ținută în 4 Septemvre 1896.

Comitetul parochial.

În conțelegere cu: VASILE BELEȘ, m. p. prot. inspector de școle.

—□—

Conform ordinului Veneratului Consistoriu aradan dto 27 Iunie a. c. Nr. 3427/1896, se escrie concurs pentru postul învățătoresc dela școala gr. or. rom. confesională din **Odvoș**, protopresbiteratul M.-Radnei, cu termin de 30 zile dela prima publicare

Emolumintele anuali inpreunate cu acest post învățătoresc sunt: 1) În bani gata 350 fl. v. a.; 2) 48 metr cubici lemne de foc relutate în 96 fl., din cari e a se încălți și sala de învățământ; 3) 10 fl. pentru curato-rat; 4) 5 fl. pentru participarea la conferințele învățăto-reșci; 5) cortel în natură constatătoriu din 2 odăi, cuină și cămară, apoi grajd cu șopru și grădină de legume; 6) venit ștolar cantoral de câte 50 cr. dela înmormântări, unde va fi poftit.

Recursele ajustate conform prescrișelor legale și adresate subscrisului comitet parochial, sunt a-se trimite părintelui protopop în Maria-Radna. — Doritorii de a ocupa acest post au a se presinta până la încheierea concursului în cutareva Duminecă ori sêrbătore în sfta biserică din loc, spre a-și aréta desteritatea în cântări și tipic, deôrece ca și cantor are se cânte în strană și se instrueze elevii în cântările bisericesci.

Aceia, cari pe lângă condițiunile indicate mai sus, vor dovedi desteritate în musică, spre a poté înființa, instrua și conduce corul bisericesc, vor fi preferiți.

Odvoș, din ședința comitetului parochial, ținută la 1/13 Septemvre, 1896.

Comitetul parochial.

În conțelegere cu: VASILE BELEȘ, m. p. protopop.

—□—

Prin concludul Veneratului Consistoriu eparchial Nr. 2905 și respective 4162 din 1896, sistemându-se, lângă veteranul paroch Isaia Goldiș din **Cermieu**, o capelanie temporală, pentru deplinirea aceleia, se escrie concurs cu termin de 30 de zile dela prima publicare.

Emolumintele sunt: o sesiune parochială, birul, stola usuată, casa parochială cu intravilan, computeate tôte în calcul mediu cu 710 fl. la an, din cari capelanul, până va fi parochul Isaia Goldiș în viêtă, va beneficia o jumătate.

Aspiranții la acésta capelanie, se aviséză, ca recursele lor instruite conform §-lui 15 lit. b. din Regulamentul pentru parochii, adresate comitetului parochial din Cermieu, se le asternă Preaonoratului oficiu protopopesc concurnte; având reflectanții a-se presinta în terminul concursual, în sânta biserică din Cermieu, pentru a-și aréta desteritatea în cele rituale și in oratorie.

Se observă, că cei cu cualificațiune de classa primă, vor avé preferință.

Cermieu, la 1/13 Septembrie 1896.

Comitetul parochial.

În conțelegere cu mine: IOAN CORNEA, m. p. protopop.

—□—